

TEZKİRETÜ'İ-HUFFÂZ

TEZKİRETÜ'İ-HUFFÂZ

(تذكرة الحفاظ)

Zehebî'nin

(ö. 748/1348)

hadis hâfizlarına dair eseri.

Ṭabaḳâtü'l-huffâz adıyla da bilinir; hadis hâfizlarıyla ilgili olarak kaleme alınan kitapların en meşhurdur. Zehebî bu eserini, Endülüslü âlim Ebü'l-Velîd İbnü'd-Debbâğ'ın *Ṭabaḳâtü'l-huffâz min ehli'l-ḥadîs*, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Zikru kibâri'l-huffâz* ve özellikle Ali b. Mufaddal'ın *Erba'ün fî ṭabaḳâti'l-huffâz* adlı eserlerini inceledikten sonra telif etmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXII, 67). Onun hadis ilmine yeni başlayan talebeler için hazırladığı, yirmi yedi tabakadan 2424 hadis hâfizının adlarını kaydettiği *e'l-Mu'în fî ṭabaḳâti'l-muhaddisîn* isimli bir eseri daha vardır (Amman 1404).

Tezkiretü'l-huffâz'da hadis ilminde otorite olan âlimlerle cerh ve ta'dîl konusunda görüşlerine değer verilen 1176 kişinin biyografisi bulunmaktadır. Bu kişiler, sahâbe tabakasından müellifin hocalarına kadar yirmi bir tabaka halinde tasnif edilmiştir. Birinci tabakada Hz. Ebû Bekir'den itibaren yirmi üç sahâbînin, ikinci tabakada tâbiîn büyüklerinden kırk bir kişinin biyografisine yer verilmiştir. Tâbiînin orta yaşlılarına ayrılan üçüncü tabaka Hasan-ı Basrî ile başlamakta, yirmi dokuz kişinin biyografisini içermektedir. Dördüncü tabakada tâbiînden en son vefat edenler ve büyük hadis hâfizları ele alınmış olup elli yedi biyografiyi ihtiva etmektedir. Zehebî bu tabakalarda yer alan bütün hadis hâfizlarını zikretmemiş ve eserini bunlardan ileri gelen 100 kişiyi almıştır (*Tezkiretü'l-huffâz*, I, 241). Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî'den (ö. 705/1306) sonra biyografilerini yazdığı kişiler kendi hocalarıdır. Eserde son olarak müellifin hocası ve arkadaşısı Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî (ö. 742/1341) kaydedilmektedir.

Kitapta tam bir kronoloji gözetilmediği için isimlerin hangi sisteme göre sıralandığını tesbit etmek zordur. Zehebî hadis hâfizlarını tanıtırken isimlerini ve künyelerini tam olarak zikretmekte, hocalarını ve talebelerini anmaktadır. *Tezkiretü'l-huffâz*'da şahısların kişisel özelliklerine değinilmekte, bilhassa rivayet konusundaki tutumları değerlendirilmekte, hadis ilmine olan katkılarından söz edilip rivayetlerinden örnekler verilmekte, bazı rivayetlerinin sahih olmadığı gösterilmektedir. Biyografi sahibinden kimlerin rivayette

bulunduğu, varsa eserleri ve şiirleri nakledilmektedir. Bazan tarihî olaylara temas edilerek tahliller ve tenkitler yapılmaktadır. Kişilerin faziletlerine dair nakledilen rivayetler sened bakımından eleştirilmekte, bizzat müellifin yer aldığı isnadlarla haberler aktarılmaktadır. Bazı kişilerin çevresinde oluşan ekoller belirtilmekte, bu kişilerin âlim, fakih, hâfiz, imam, şeyhülislâm, mukrî, kadî, âbid ve zâhid gibi sıfatlarına özellikle işaret edilmektedir.

Zaman zaman kaynak vererek hadis nakleden Zehebî sahâbî râviler hakkında nâzil olan âyetlere değinmekte, Ebû Hüreyre örneğinde görüldüğü gibi kişilerle ilgili olumsuz iddialarda kendi kanaatini de zikretmektedir. Tâbiîn tabakasındaki râvilerin biyografisinde kişilerin sosyal statüsü, etnik kökeni, siyasal eğilimi ve yönetimle ilişkilerinden söz edilmekte, bunların cerh ve ta'dîl açısından konumu belirtilmekte, rivayetlerinin *Kütüb-i Sitte*'de yer almadığına temas edilmektedir. Esere Endülüslü muhaddisleri de alınmış olup on birinci tabakadan itibaren muhaddislerin vefat yıllarında ölen diğer bazı tanınmış kişilerin isimleri de anılmaktadır. Müellif, biyografilerine geniş yer verdiği bazı muhaddisler hakkında kendisinin diğer eserlerine de bakılmaması tavsiye etmektedir. Eserde her tabakanın sonunda o dönemle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*'ı telif ederken Vâkıdî ve İbn Sa'd'dan geniş alıntılar yapmış, Ma'mer b. Râşid, Abdürrezzâk b. Hemmâm, İbn Ebû Hayseme, *Kütüb-i Sitte* müellifleri ve Hâkim en-Nisâbü'rî'nin eserlerine atıflarda bulunmuştur. Kaynakları arasında Fesevî, Hamza es-Sehmî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, Hatîb el-Bağdâdî, Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ve Ebû Şâme el-Makdisî gibi müelliflerin eserleri de önemli yer tutmaktadır. *Tezkiretü'l-huffâz*'da ayrıca İbn Kuteybe, Lâlekâî, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, İbn Mâkûlâ, Gazzâlî, Kâdî İyâz, İbn Beşkûvâl, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Abdülkerîm es-Sem'ânî, Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyfî, Ebû Tâhir es-Silefî, İbn Hallikân ve Münzirî gibi müelliflere ve eserlerine atıfta bulunulmuştur.

Tezkiretü'l-huffâz ilk defa Hindistan'da basılmış (I-IV, Haydarâbâd 1333-1334), daha sonra Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî'nin tashihiyle yeniden neşredilmiştir (I-IV, Haydarâbâd 1375-1377/1955-1958). Bu neşrin Bağdat'ta (1386), Beyrut'ta (ts. [Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye]; ts. [Dârü'l-ihyâi't-türâsî'l-Arabî]) ve Kahire'de (ts.

[Dârü'l-fikri'l-Arabî]) ofset baskıları gerçekleştirilmiştir. Eseri Zekeriyâ Umeyrât da yayımlamıştır (Beyrut 1419/1998). *Tezkiretü'l-huffâz*'a birçok müellif zeyil yazmıştır. Bunlardan Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî Zeylî *Tezkireti'l-huffâz*'ında (Dimaşk 1347; Beyrut 1390, 1419/1998) yirmi iki, Takyyüddin İbn Fehd *Laḥzû'l-elhâz bi-zeyli Ṭabaḳâti'l-huffâz*'ında (Dimaşk 1347; Beyrut 1419/1998) otuz iki ve Süyûtî Zeylî *Ṭabaḳâti'l-huffâz*'ında (nşr. Ali Muhammed Ömer, Kahire 1393; nşr. Zekeriyâ Umeyrât, Beyrut, ts.) kırk yedi biyografi ilâve etmiştir. İbn Nâsirüddin de yirmi altı biyografi ilâve ettikten sonra eseri *Bedî'atü'l-beyân 'an mevti'l-a'yân* adlı çalışmasıyla manzum hale getirmiş ve bunu *et-Tibyân li-Bedî'ati'l-beyân* adıyla şerhetmiş, Necmeddin İbn Fehd de eseri zeyilleriyle birlikte yeniden düzenlemiştir. İbn Nâsirüddin'in çalışmasına İbn Hacer el-Askalânî yirmi sekiz biyografi daha eklemiştir. Sibt İbn Hacer diye tanınan Yûsuf b. Şâhin, dedesinin bu çalışması üzerine *Revnaḳu'l-elfâz bi-mu'cemi'l-huffâz* adlı bir başka zeyil kaleme almış, Şemseddin es-Sehâvî bu çalışmaya bazı ilâvelerde bulunmuştur (*el-İlân bi't-tevbiḥ*, s. 127). Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî, Takyyüddin İbn Fehd ve Süyûtî'ye ait zeyilleri Zâhid Keşerî bazı notlar ekleyerek *Tevşîhu'z-züyûl bi-fevâ'idü'l-enzâr ve'n-nuḳûl* ismiyle neşre hazırlamış, Ahmed Râfî' et-Tahtâvî bu esere bir kısım ilâve ve tashihlerde bulunarak çalışmasına *et-Tevbiḥ ve'l-ikâz li-mâ fî züyûli Tezkireti'l-huffâz* adını vermiş, bu çalışma müstakil olarak (Dimaşk 1347) ve *Tezkiretü'l-huffâz* ile birlikte (Beyrut, ts. [Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye]; Beyrut, ts. [Dârü'l-ihyâi't-türâsî'l-Arabî]) yayımlanmıştır. *Tezkiretü'l-huffâz*'ı İbnü'l-Mibred *Tezkiretü'l-huffâz ve tebsîratü'l-eykâz*, Süyûtî *Ṭabaḳâti'l-huffâz* (nşr. Ali Muhammed Ömer, Kahire 1393; nşr. Heyet, Beyrut 1403/1983) adıyla ihtisar etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarâbâd 1375-88/1955-58, I-IV, tür.yer.; ayrıca bk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî'nin girişi; a.e. (nşr. Zekeriyâ Umeyrât), Beyrut 1419/1998, I-IV, tür.yer.; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XXII, 67; ayrıca bk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un takdim yazısı, I, 99-102; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-ḥadîs*, neşredenlerin girişi, I, 52-56, 59; Şemseddin es-Sehâvî, *el-İlân bi't-tevbiḥ* (nşr. M. Osman el-Huşt), Kahire 1989, s. 127; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḥşî'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 252-253; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnü'l-mü'ellevât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 59, 352; Syed Hashimi, "The Da'irat-ul-Ma'arif", *JC*, IV (1930), s. 637. MEHMET EMİN ÖZAFŞAR